

Megjegyzés: Ötletgazdag projektek születtek, melyek bemutatása és közös értékelése során a résztvevőknek tudatossá vált az a felismerés, hogy az egyéni odafigyelés és differenciált fejlesztés kiemelten szükséges a hátrányos helyzetben élő gyermekek esetében.

Mivel a mese az óvodáskorban az egyik leghatékonyabb eszköz az érzelmek kifejezésére és az erkölcsi normák megalapozására, *Az égisz érő paszuly* című mesét pantomimmal játszották el az óvónők. A mese olvasása közben a szereplők önkéntesen léptek a szerepbe.

Feldolgozásra kérdések: Hogyan éreztétek magatokat a szerepben? Miben nyilvánult meg a főszereplő rezilienciája? Milyen tanulságok vonhatóak le?

A *megbélyezés* negatív hatásának szemléltetésére Max Lucado: *Értékes vagy!* című rajzfilmjét vetítettem ki.

A résztvevő óvónők az értékelő körben elmondták, hogy hiánypótló volt a képzés, ugyanis a hátrányos helyzetű és a sajátos nevelést igénylő gyermekek fejlesztésére a romániai oktatási rendszer nem biztosít megfelelő anyagi és humán erőforrást, értékelték a konkrét szakmai útmutatást, például hogyan írunk meg egy egyéni fejlesztési tervet, bizonyos gyermekvédelmi fogalmak tisztázását, például a veszélyeztetett helyzet és hátrányos helyzet megkülönböztetése. Volt, aki pozitívan értékelt, hogy elmondhatta a sikerélményét a roma gyermekekkel való munkájában, többen pozitívan értékelték, hogy lehetőségük volt kifejezni érzelmeiket, tapasztalataikat a különböző játékos gyakorlatok által.

Számomra pozitív élmény volt a képzőszerep, örömmel és elégedettséggel töltött el a résztvevő óvónőkollégák nyitottsága, együttműködése, szakmai tudása.

Megerősített abban, hogy az óvónőnek fontos szerepe és feladata van abban, hogy időben felismerje a rábizott egyéni fejlesztést igénylő gyermeket, és együttműködve a szülővel és más szakemberrel, mint pszichológus, gyógypedagógus, gyermekorvos, pszichiáter, szociális munkás, megtegyen mindent, hogy integrálja a hátrányos szociális helyzetű, illetve a sajátos nevelést igénylő gyermeket.

„Minden ember egyszeri és megismételhetetlen – a tulajdonságaival, az ösztöneivel, az örömeivel és a kalandjaival együtt.” (Paulo Coelho)

Szem előtt tartva a fenti idézetet, azt gondolom, hogy a fejlesztő-differenciáló pedagógia módszereinek, stratégiáinak, eszközeinek megismerése és alkalmazása a leghatékonyabb eszköz az egyéni fejlesztést igénylő óvodáskorú gyermekek fejlesztésére.

Majla Géza a játékról

Az elmúlt évben a *Differenciált óvodai nevelés a szociális környezet kontextusában* című képzés égisze alatt két hálás témakört is végigjárhattam Hargita és Maros megyei óvónő kollégáimmal: a *Hátrányos szociális helyzetű gyerekek óvodai nevelése* és *Az óvodapedagógus szakmai személyiségfejlődése a differenciált nevelés szolgálatában* címűt.

Hálás témák voltak, mert egyrészt alkalmat adtak sok-sok élménypedagógiai játék kipróbálására, átbeszélésére, és másrészt (ami nem egy megvetendő szempont): az utómunka nem kerül sok dokumentálásra.

Az óvodapedagógus legalapvetőbb feladata, hogy csoportjában maximálisan biztosítsa a gyermekek alapvető szükségleteit és az érzelmi biztonságot. Nyugodt, családi, békés légkörben a gyerekek partnernek, barátoknak, játszótársnak tekintenek, mindent szívesen tesznek. A szeretetteljes együttlétben a szokások-szabályok kialakítása is természetes, hiszen jó közérzetünkért alakítjuk ki őket közösen. Úgy gondolom, hogy az óvodai nevelőmunkának jól átgondoltnak kell lennie, amely tudatos felkészülést igényel. A jó terv szabadságot, rugalmas alkalmazást, a gyerekekhez való igazodást biztosít. Segíti a folyamatok célirányos, célszerű egymásra épülését. Olyan tervezés kell, ami nem növeli az írásbeli munkát, segíti a gyerekek fejlődési ütemének nyomon követését, jelzi a fejlődésbeli lemaradást, láttatja az egyénhez kötődő feladatokat.

Az éves munkára való felkészülésben a szabad játék kap kiemelt helyet. Ezért folyamatos és mindig rugalmas a napirendünk. Fontos a folyamatosan önértékelés, ami a gyermeki magatartásban visszatükröződik. Ne felejtjük el, az óvoda a nevelés színtere! Nagy gondot kell fordítanunk erre, hiszen a legtöbb gondot sokszor egy-egy nehezen megoldható nevelési helyzet megoldása jelent. Mégis sokszor úgy tűnik, mintha a tanulás megtervezésére sokkal nagyobb hangsúlyt fektetnénk. A testi nevelést jól szolgálják a mindennapi testnevelések, melyek közül a mozgásos játékok a kedveltebbek.

Fontosnak tartom a közösen létrehozott, elfogadott szokás-szabályrendszer, mely létfontosságú egy jól működő csoportban. Kevés, de célirányos szabályt állítok a gyerekek elé, különben nem bírják átfogni, megérteni és megtartani őket. Fontos, hogy a szülővel közösen próbáljuk megközelíteni, azonos módon értelmezni és elvárni a gyerekektől az óvodában kialakított szabályokat. Jó közösség, csak egy szokásokra, szabályokra jól megtanított csoportban alakulhat ki. De ez nem jelenthet dresszúrát! A gyerekekkel értelmesen megbeszélve, hogy mit miért így kell tenni, nagyon hamar elfogadják, figyelmeztetnek másokat is erre.

Ma is, akárcsak régen, a gyereknevelés legfontosabb és egyben legnehezebb feladata a segítségnyújtás, hogy a gyermek megtalálja az élet értelmét. Ehhez sok tapasztalatra van szüksége. A növekvő gyermek apránként, fokozatosan tanulja meg, hogyan kell önmagát jobban megértenie; eközben kifejlődik képessége, hogy másokat is megértessen, és így jut el végül az emberi érintkezés mindenkit kielégítő és tartalmas formáihoz (Bettelheim, 2000).

A gyerekekkel játszva fedezni fel a világot, birtokba venni újra és újra, együtt megélni az élet sok-sok apró örömét – ez teszi az óvodapedagógusi hivatást annyira széppé, mindennapjainkat örömteljessé. Az óvodapedagógusi pálya szépsége mellett tudatában kell lennünk annak a felelősségnek is, amit vállaltunk. Hiszen a kisgyermekkor hatásai életre szólóak, és meghatározóak a későbbi fejlődésre is. A kicsinyek megismerni vágyása és mindent befogadó kedve megtévesztő lehet, mert nehezen követhető, hogy mi az, ami ebben a korban valóban megfelel nekik – írja Forrai Katalin (1991).

Jót akarva, nagy buzgóságunkban, az egyéni/szakmai ambícióinktól vezérelve gyakran megfeledekünk egy „apróságáról”: mi az, ami életkori sajátosságaikból fakadóan szükséges és jó a gyermekeknek. A tanuláshoz az szükséges, hogy összpontosítsunk, és tudjunk uralkodni önmagunkon. Enélkül nem tudnánk másokkal együttműködni, nem tudnánk egy feladat mellett kitartani, türelmesen várni az eredményre, vagy tovább próbálkozni akkor is, ha veszítettünk. Ezek a képességek teljesen különbözőek, és nehezen megtanulhatóak, de játék közben élvezetes, sőt izgalmas módon lehet elsajátítani őket. A gyerekek minden helyváltoztatással járó csoportos játékban állandóan figyelemmel kell kísérnie, hogy ki „esett ki”, vagy ki a „fogó”. Sok más játékból önuralmat tanulhat, azt, hogy hogyan tartsa kordában agresszióját, és hogyan viselje el mások korlátozott agresszív megnyilvánulásait. Erre tanítják a fogócska típusú játékok, ahol nem szabad nagyot ütniük a játékosoknak, és még közvetlenebbül azok a játékok, amelyek bizonyos korlátozott formában és mennyiségben kifejezetten agresszív cselekedeteket is tartalmaznak. Ezek a játékok arra tanítanak, hogy agressziókat előnyösebb korlátozott formák közt kell érvényesítenünk, mert az nyer, aki önuralmat gyakorol, és vesztes lesz a féktelen.

Piaget hangsúlyozza, mennyire fontos, hogy a szocializációs folyamat során a gyermek megtanulja a játékszabályokat, mert ehhez előbb meg kell tanulnia uralkodni magán, kordában tartani csaknem minden olyan késztetését, amely arra biztatja, hogy erőszakkal igyekezzék megvalósítani céljait. Csak így élvezheti azt a helyzetet, amelyben ő és társai kölcsönösen válaszolnak egymás lépéseire. Ez pedig hozzátartozik ahhoz, hogy az ember játékot játszik partnereivel, akik egyszersmind ellenfelei is. A gyermek előbb megtanulja a gyerekjátékokban, hogyan bánjon a tárgyakkal, majd lassanként a közös játékok segítségével önmagán – és ami a legfontosabb, saját agresszióján is – megtanul uralkodni. Fokozatosan jut el a gyermekjátéktól (amelyre a spontaneitás, a fantáziálás, a valóság és képzelet közötti váratlan átcsapások a jellemzőek) a közös, a társas játékokig, amelyhez már jóval több önuralomra van szükség. Itt a játékosoknak várniuk kell a sorukra, és engedelmessékedniük kell a játékszabályoknak, még ha ez a tulajdon vereségükhez vezet is.

A játékszabályok megtanulása egyike a legfontosabb lépéseknek a gyermek szocializációja során. Amikor a gyerekek azt tehetik, amit akarnak, mert a felnőttek nem felügyelik játékukat, az idő legnagyobb részében arról vitatkoznak, hogy melyik játékot válasszák és milyen formában, hogy milyen szabályok szerint játsszanak, végül magára a játékra alig marad idejük. Ha rájuk bízunk a dolgot, a gyerekek órákat tölthetnek gyümölcsöző vitával, míg meg nem állapodnak a szabályokban, és olyan részletekben, hogy például ki kezdi a játékot, mi lesz a szerepe az egyes résztvevőknek. Ez így van rendjén, ha azt várjuk a társasjátéktól, hogy segítsen a gyermekek szocializációjában.

A gyermekeket a tapasztalat megtanítja arra, hogy a játékszereken való osztózás és a játékszerek felváltott használata két olyan lényeges tényező, amely elősegíti az egymás közti veszekedések csökkentését.

Ahhoz, hogy a gyermek társadalmi lényé fejlődjék, összehasonlíthatatlanul fontosabb, hogy mindezt megtanulja, mint az, hogy elsajátítsa a különféle játékokban kialakuló készségeket. A szocializációt elősegítő képességekből semmi sem alakulhat ki, ha a

felnőttek beleszólnak, hogy a gyerekek milyen játékot válasszanak, vagy ha nem engedik kísérletezni őket a szabályokkal (mert attól félnek, hogy ez káoszhoz vezet), vagy ha türelmetlenül sűrgetik a vita befejezését.

Amikor a felnőttek közbelépnek, és ők szervezik a játékot, ezzel a gyerekeket a fejlődésnek attól a lehetőségétől fosztják meg, amelyre éppen ezek az izgalmas előzmények nyújtanának módot. A felnőttek nagyon is hajlamosak megfelekedni arról, milyen óriási különbség a társas helyzet szempontjából, hogy a gyerekek a játékot tervezik-e vagy már el is kezdték. Miközben azt tárgyalják, mit játsszanak, miért és hogyan, a gyerekek egyenjogú partnerek egy döntéshozó folyamatban, élvezik, hogy részt vehetnek egy szabad és kölcsönös vita kellemes légkörében. Együttműködnek egymással, és a lehető legkellemesebb bajtársias légkör uralkodik közöttük. Úgy érzik, elfogadják egymást, és nem kell tartaniuk a másiktól, hiszen barátok, akik sok mindenben osztoznak.

El kell dönteni, mi a fontosabb: az, hogy a gyerekek minél hamarabb játszani kezdenek a felnőttek játékszabályai szerint, vagy az, hogy felkészüljenek arra, hogy megfontolt és önálló emberek lesznek. A játék gondos tervezése ez utóbbihoz segíti őket, ha idejük nagy részét erre a bonyolult folyamatra fordítják. Szükségük van rá, hogy megtapasztalják – méghozzá hosszú ideig és ismételten –, hogy dönteni tudjanak, hogyan töltsék el idejüket, és milyen szabályok határozzák meg a viselkedésüket, ugyanakkor arra az érzésre is szükségük van, hogy ezek a döntések fontosak, hosszas megfontolást és kísérletezést igényelnek. Csak mindezen elemek kombinációja alapján születhet meg a valódi önbecsülés.

Természetesen sokkal egyszerűbb, ha a felnőttek megmondják, hogy mit csináljon, és a gyerek csak a parancsnak engedelmeskedik, mint azzal vesződni, hogy döntésre jusson. A puszta engedelmességhez nincs arra szükség, hogy a gyerek megtanulja mérlegelni a különféle lehetőségeket, hogy megállapodásra jusson társaival, és hogy a gyakorlatban is kipróbálja, hogyan válnak be azok a szabályok, amelyekben elméletben megállapodtak. Az a gyerek, aki úgy játszik, ahogyan megparancsolták neki, talán nagy ügyességre tesz szert egy-egy játékban, de sose tanulja meg, hogyan működjék együtt hasonló korú pajtásaival. Abban sem lesz jártas, hogy mit jelent másokkal közösen kidolgozni tulajdon viselkedésünk szabályait, a gyerek a játékot talán jól megtanulja, de az nem mozdítja elő szocializációját.

Ha a gyerekektől elvesszük a lehetőséget, hogy önmagukat szabályozzák, és ehelyett a felnőttek akarják megszabni, hogy mit játsszanak és hogyan, a játék durvábbá és egyben kevésbé kielégítővé válik.

Ha a felnőttek akarják eldönteni, jót tesz-e vajon a gyerekeknek a szervezett játék, nem szabad elfelejtenünk, hogy a gyerekjátéknak is, a közös játéknak is az a feladata, hogy lehetőséget kínáljon a múltbéli megoldatlan problémák feldolgozására, könnyítsen a jelen feszültségein, és segítségével a gyerek kísérletezhessen a különböző társadalmi szerepekkel és formákkal, és kipróbálja, melyik felel meg neki a legjobban. E célok egyike sem valósulhat meg, ha a felnőttek rákényszerítik saját „komolyságról” alkotott elképzeléseiket a gyerek tevékenységére.

Amikor a gyerekek maguk szervezhetik meg időtöltésüket, ez önuralomra tanítja őket. Vajon miért találják a gyerekek az utcát vagy egy elhagyott telket annyival von-

zóbbnak, mint a játszóteret? Ezekon a helyeken ugyanis megteremthetik saját környezetüket – márpedig ez igen fontos szempont, hiszen életük többi részét a felnőttek által létrehozott környezetben kell tölteniük. Ebből a szempontból London bombázása ajándék volt egy egész gyerekgeneráció számára. Még 1955-ben is akadt gyerek, aki ezt írta: „Rengeteg olyan üres telek van, ahol a bombák romba döntötték a házakat, és a nagyobb telkeken, ahol valamennyi törmelék maradt, nagyszerűen lehet bújócskát játszani.” Egy másik pedig így írt: „A mi parkunk nagyon jó hely – még mindig vannak benne egészen elvadult részek” (Bettelheim, 2003, 268.).

Játék által a gyermekek kockázat nélkül kapcsolatot teremthetnek a számukra sokszor veszélyt jelentő, s éppen ezért a felnőttek által tőlük távol tartott, elérhetetlen, de hőn óhajtott valóságos világ elemeivel. Térben és időben kipróbálhatják önmagukat, felmérhetik pillanatnyilag adott lehetőségeiket, gyarapíthatják azokat, s eközben érdeklődhetnek személyiségüknek viszonylagosan állandó komponensei (emlékezet, figyelem, észlelés, érzékelés, mozgás), valamint ennek hatására ezek együttes működése iránt, a szocializációs ingerekre egyre finomabban és megfelelőbben reagálhatnak.

A képzés során célom volt, hogy segítsen felfedezni, kifejleszteni és hasznosítani a munkatársak alvó és kihasználatlan képességeit. Remélem, hogy ezek a képességek segíteni fognak mindenkinek közösségének rejtett lehetőségeit feltárni. A tréning során azokat a viszonyokat próbáltam erősíteni, amelyek elengedhetetlenek az eredményes csapatmunkához.

Szerintem csak az átélt és megtapasztalt élmények által lehet továbbadni a megszerzett tapasztalatot. Remélni tudom, hogy a velem tartott képzéstömb alatt a gyakorlatok és feladatok beépültek a résztvevő pedagógusok személyes és szakmai életébe. Ezért tartom szem előtt képzéseim gyakorlati jellegét.

Visszajelzés volt számomra, hogy a résztvevők nemcsak a kreditpontokért, hanem a képzés tartalmáért is részt vettek, hogy igyekeztek testben és lélekben akkor és ott lenni. A tárgyi feltételek is adottak voltak, a megszervezett helyszíneken számunkra nem volt semmi zavaró tényező (csak a szomszéd teremben levők fejezték ki nemtetszésüket a fel szabadult hangulat miatt).

Fontosnak tartottam (és tartom) olyan élménypedagógiai foglalkozások levezetését, amelyek a személyes élmény megtapasztalásán túl beépülhetnek a résztvevő pedagógusok mindennapi oktatási folyamatába. Személyes visszajelzéskor visszhangot kapott, hogy a jelen levő óvónők egyhangúlag kifejezésre juttatták: a megtapasztalt és átélt élményeket, játékokat gyerekeikkel is kipróbálják.

Felhasznált irodalom

Bettelheim, Bruno (2000): *A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Corvina Kiadó, Budapest.

Bettelheim, Bruno (2003): *Az elég jó szülő*. Cartaphilus Kiadó, Budapest.

Forrai Katalin (1991): *Ének az óvodában*. Editio Musica, Budapest.